

Ulf Stark

DET FRIA ORDET

Ibland har man behov av att känna sej lite upplyft. Att skriva är en ensam och rätt enformig sysselsättning, där man byter ett ord mot ett annat. Och sedan, efter moget övervägande, byter tillbaka till det första igen. Det är en verksamhet som befrämjar en intressant kombination av självöverskattning och dåligt självförtroende. När vi därför då och då tvivlar på det meningsfulla med att skriva kan det vara hälsosamt att ta sej en sväng till närmsta bibliotek.

Det är nästan alltid bra att ta sej till ett bibliotek.

För det är där det fria ordet bor.

Och den fria bilden, likaså!

Särskilt hälsosamma är barnavdelningarna. Där sitter dagisbarnen på små barnstjärtsanpassade stolar runt låga bord med uppslagna bilderböcker framför sej, som små svenska knatteakademier, med nerkavlade overaller och reflexvästar, och suger i sej nya ord till sina mentala ordlistor och slukar koncentrerat allehanda hopdiktat påhitt och uppfunna bokvärldar. Ibland petar sej dessa små akademiledamöter i näsan och kliar sej i stjärten – precis som det ska gå till vid dylika sammankomster.

Och så säger dom TITTA! och OJOJOJ!

För man har ju sina utlåtanden att tänka på.

Där är mammor och pappor också.

Dom letar i hyllorna för FRIA ORD efter böcker som dom ska ta hem och läsa på kvällarna. Det finns hur mycket som helst att välja mellan: BU och BÄ, Gittan och gråvargar, Alfons, grodor och kaniner, bävrar och brandkårmöss. Felix och Findus. Bill och Bull och Bagar Bengtsson. Samt filosofiska bananer.

Då blir man glad, för man tänker på hur trevligt det kommer att bli för dessa familjer sen till kvällen. När det har blivit lagom mörkt och barnen har krupit till kojs och sagolampan tänts. Och dom vuxna och barnen innesluts i en igloo av gemenskap och ljus, där bilderna får liv av berättelserna och berättelserna får liv

av bilderna. Och dom fria orden som barnen hör, kommer att leva kvar i dom (åtminstone några av dom) tills dom blir gamla som jag. För dom första berättelserna har ofta livslång hållbarhet.

Så visst har vi som författare rätt att bli på bättre humör av ett biblioteksbesök – det är ju våra böcker därinne (tillhoppa med en massa odödliga döingars, förståss).

Själv tillbringade jag en stor del av min skoltid i Medborgarplatsens bibliotek. Det var dit jag gick då jag skolkade. Det var bästa stället att *inte* vara i skolan på. Jag var som en tjock liten Vandrande Vålnad som plockade en bok här och en där. Än tittade jag på Sten Bergmans foton av pygmékvinnor insmorda i grisflott. Än bläddrade jag i dikter som jag inte förstod.

Aldrig blev jag så bildad som under den tid då jag skolkade.

- Hur har du haft det idag? frågade pappa när jag kom hem.
- Intressant, sa jag. Jag har lärt mej en massa.

Det fortsatte jag att göra i tonåren när det blev svårt att tala öppenhjärtigt med vuxna av kött och blod. Då blev böckerna ställföreträdande vuxna, genomärliga och grundfalska, som tittade in i ens själ och körtelsystem och *inte* lät sej förskräckas därav. Som man kunde tala med i det tysta. Och som gav en bra och dåliga råd.

- Vad säger du om det här då, Henry Miller?
- Det låter som en mycket god dålig idé.

*

Varför prata så mycket om biblioteken? Jo, för i praktiken bygger denna vidunderliga fria reservoir av tankar, idéer, känslor och historier, på den prosaiska förutsättningen att författarna upplåter sina upphovsrätter för dessa gratisfröjder. Mot en ersättning som dom kommit överens med Staten om.

Nu föreslår Kulturutredningen att Författarfonden, som administrerar och betalar ut denna ersättning slås ihop med andra *bidragsutbetalande* organ till en STORMYNDIGHET. Man vill lägga olika sorters pengar med olika ägare, olika syften, olika

mottagare i samma sparbössa. Med en alldeles särskild spargris-generaldirektör högst i toppen.

Det låter inte som ett förtroendeingivande förslag.

VARFÖR i herrans namn?

- Stoppa in dina pengar här i springan.
- Varför då?
- För då blir det mer pengar i grisen.
- Men det här är ju *mina* pengar.
- I mörkret, bästa författare, är alla pengar grå.

Ungefär så låter det. Som ett förslag av en Hemul. Ni vet, dessa tragikomiska och lätt maniska figurer som har sitt ursprung i Mumindalen, men som kan leasas in till vilken Hemulutredning som helst. Som älskar att dela in och sortera upp. Och låta det ena uppgå i det andra.

Som älskar ord som ENHET.

- Varför ska allt grått vara utspritt? kan hemuler tänka, till exempel. Det är ju inte rationellt. Varför inte samordna det och låta det uppgå i något större, i en ENHET FÖR GRÅTT med en statsavlönad gråhetsdirektör i toppen.

*

Men Författarfonden ska inte slås ihop, homogeniseras och hemuliseras. Då mister den sin egenart. Den ska vara självständig och styrd av författarna själva. Förlorar vi makten över fonden förlorar vi också makten att bestämma över hur dom egna medlen ska nyttjas.

Idag går en stor del av pengarna till en gemensam pott och betalas – efter omsorgsfulla kvalitetsbedömningar i författarsammansatta referensgrupper - ut i form av stipendier. Det betyder att dom mest utlånade böckerna, oftast barnböcker, deckare, underhållningslitteratur, är med och stödjer dom smalare, mindre sålda, mindre utlånade böckerna.

I motsats till övriga bokbranschen princip: ”The survival of the thickest”, utmärks fonden av sitt solidaritets- och kvalitets-tänkande. Wallander, LasseMaja, Pippi, riddar Arn, Petson, Sunne och Spöket Laban är med och betalar en del till smalare poe-

ter, prosaister, översättare, fackboksförfattare, tecknare och fotografer. Alltså: från böcker med kortare tillverkningsprocesser till sådana med mångåriga processer. Från snabbt snurrande och lukrativa detektiv- och spänningskaruseller till dom subtilare - men väl så hisnande - ordgungorna, sorgedolarna och häng-och-släng-gardinerna.

Vad är det då Kulturutredningen tycker så illa om med Författarfonden, utöver det att den inte är samordnad tillräckligt? Kanske är det kvalitetsprövningen i stipendienämnderna. Den är ju skeptisk till själva begreppet kvalitet. Hur ska man kunna pröva en kvalitet när själva ordets innebörd –enligt utredningen – ”inte kan bestämmas” ?

Nej, sådana ord har hemuler svårt för. ”Portfölj” till exempel är ett bra ord. Men ”kvalitet”? Hur mäter man det?

Det är inget problem för böckerna. Dom vet att kvalitet inte är ett objektivt värde. Men att den finns. Och är relaterat till varje verk. Nalle Puh är bra. Bröderna Karamasov är bra. Men deras ”braighet” har inget alls med varandra att skaffa.

Och det är det som är så bra.

Att böckerna erbjuder olikhet: roligt, sorgligt, högt och lågt. Att dom får oss att se med olika ögon och höra med olika öron. Att dom inte bara är publika. Utan också privata, så att vi kan lämna ut våra innersta tankar och känslor till dom.

Det är sånt böckerna brukar prata om efter stängningsdags på biblioteken när lamporna har släckts.

- En grät en fuktskada i mej på sidan tolv, säger en bok stolt.
- Jag fick en pojke att skratta så att han fick näsblod, säger en annan, stolt också den.

- I mej la en flicka en korvsmörgås för att hon tyckte så synd om mina hungriga huvudpersoner, säger ”Barnen från Frostmo-fjället”. Det var länge sen. Men flottfläcken finns kvar.

Sen suckar den. För den är rädd att bli utsorterad. Och såld i foajen för en krona.

Då suckar dom andra också. För dom vet att det nya är beroende av det gamla. Att det fria ordet är beroende av mångfalden – och oroar sej över enfalden när förlag och bokhandel satsar en-

sidigt på det bästsäljande, strömlinjeformade och massmarknadsfabricerade.

- Det är sånt som Kulturutredningen borde ägnat sej åt , säger dom när morgonljuset bryter in.

Vad säger Hemulen då om det fria ordet?

Han säger att det vill han verkligen värna om och sätta i en bur med lås så att det inte flyger bort.